

Dwersbongels: Fryslân 1450-1650

Meindert Schroor

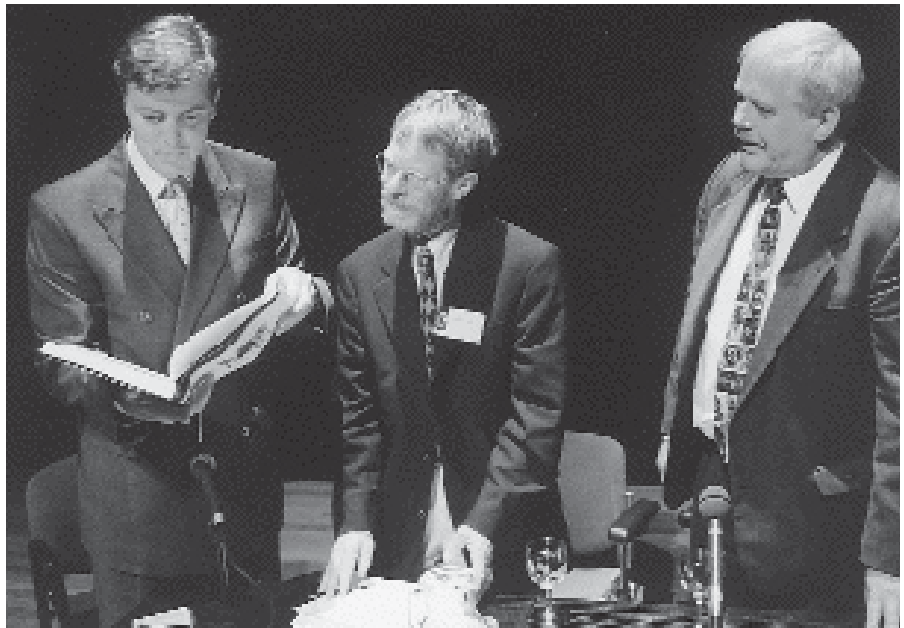
De geschiedenis leeft, om te beginnen in Fryslân. Vooral omdat het een omstreken historie is. Allereerst was er de 'opskuor' vooraf rond het Fryslân 500-gebeuren. Die strekte zich ook uit tot het historisch congres *Fryslân 1450-1650: staat en macht*, dat van 3 tot 5 juni jongstleden te Leeuwarden werd gehouden. Een van de forumleden op de openingssessie van het congres in de Leeuwarder Grote Kerk, prof. Tony Feitsma, zette haar bezwaren tegen het 'feest' nog eens openhartig uiteen: het ideologische uitgangspunt ervan had de Friese vrijheidstraditie - 'haar' ideologie - aan de kant geschoven.

Terwijl de discussie zeer geanimeerd aan de gang was maakte een bommelding een voortijdig einde aan de bijeenkomst, waarna het discours zich decentraal buiten de kerkdeuren voortzette. Op de laatste congresdag toog een aantal opposanten van 'Fryslân 500' door de Hesenserpolder naar het nieuwbakken middelpunt van Fryslân om er symbolisch de as van de gesneuvelde vrijheidsstrijders te verstrooien. Binnen werd, ter afsluiting van het congres, het nieuwe handboek *Geschiedenis van Friesland/Skiednis fan Fryslân 1750-1995* als eerste, maar uiteindelijk laatste deel van een door de Fryske Akademy en uitgeverij Boom te publiceren trilogie gepresenteerd.

Staatsvorming

Het moet gezegd, het congres werd allerm minst overschaduwd door deze gebeurtenissen, integendeel. De deelnemers werden getraceerd op tien doorgaans gedegen en dikwijls verrassende voordrachten over een groot aantal aspecten van de Friese geschiedenis tussen 1450 en 1650. Daarnaast was er een drietal, zogeheten publiekslezingen van vooraanstaande historici over achtereenvolgens de staatsvorming in Friesland en Europa en de overgang van publieke naar private macht (W.P. Blockmans), de economische basis van het gewest Friesland tussen 1500 en 1650 (J. de Vries) en de plaats van Friesland in de Republiek (Th. van Deursen). Blockmans wees op het feit dat de logica van dynastieke heersers (concentratie en centralisatie) door historici doorgaans positief is gewaardeerd en dus ook het negatieve beeld van de Friese Vrijheid heeft opgeleverd. Hij weet de Friese zwakte rond 1500 aan het ontbreken van een of meerdere grote steden die door hun economische activiteiten een concentratie van macht te weeg hadden kunnen brengen. Blockmans nuanceerde

deze uitspraak door te stellen dat het desondanks ook in sterk verstedelijkte gebieden, zoals Noord-Italië mis kon gaan. Door voortdurende veten en factiestrijd werden Florence en Genua tezelfdertijd een speelbal van de Franse koning en de Habsburgse keizer.

Als sluitstuk van het congres werd het nieuwe handboek 'Geschiedenis van Friesland/Skiednis fan Fryslân 1750-1995' door Johan Frieswijk (midden) aangeboden aan commissaris van de koningin Loek Hermans (links), onder het toezien van prof. dr P. Kooij (lid van de redactieraad)

Eigenbelang

Zijn collega uit Californië, Jan de Vries memoreerde de uitzonderlijke kenmerken van Westerlanders Friesland dat zowel 'anarchistisch' als dichtbevolkt was. De Friese steden groeiden tussen 1500 en 1650 veel sneller dan het platteland, mede dankzij hun - tot 1637 - geringere belastingdruk. Het 25-tal

steden en vlekken ontleende zijn welvaart aan de rijkdom van zijn omgeving. Friesland had in 1498 iets nodig, maar niet veel en moderniseerde zich in een snel tempo. Pas vanaf de late achttiende eeuw zette een traditionalisering in, een zich afzetten tegen de stad en ontstond een weliswaar moderne, zij het niet-industriële economie. Van Deursen bekeek de plaats van Friesland in de Republiek vanuit Haags perspectief. Die Republiek was voor de gewesten, en hierin excelleerde Friesland, vooral een zaak van welbegrepen eigenbelang. Zo ook in 1610 toen het negen compagnieën te zijner repartitie, die toch ver buiten de 'palen' van Friesland dienst deden, afdankte en de

Staten-Generaal reageerden door deze van geld en voedsel verstoken huursoldaten naar Friesland te sturen. Het was niets minder dan een beperkte oorlogsverklaring, aldus Van Deursen.

Gefrustreerde Friese staat

Zonder aan de overige tien bijdragen - waarvan de bijdragen van Paul Noomen,

Hans Mol en Martha Kist in meer of minder gewijzigde vorm in *Fryslân 1998/1* verschenen - tekort te willen doen, lichten we er enkele uit. Om te beginnen Oebele Vries, die een vergelijking maakte tussen de staatsvorming in Zwitserland en Friesland. In tegenstelling tot de Zwitserse *confederatio* hadden de Westerlauwerse Friezen geen sturende functionaris en organen. Toen de steden in de jaren 1482-1486 de leiding namen traden de Landdagen veel krachtiger op, maar daarna overheerste opnieuw de verdeeldheid. In 1493 kwam er mede op advies van Albrecht van Saksen een potestaat, aan te wijzen door de Friezen zelf, die in naam van de koning Friesland zou besturen. De stelling van Vries is dat deze aanzet tot staatsvorming bij het uitblijven van het latere vorstengezag der Saksers en Habsburgers zijn beslag zou hebben gekregen. In vroeger tijden leek Friesland met het Upstalsboomse Verbond (ca. 1350) even een voorsprong te hebben, maar aldus Vries, het toenmalige *Tota Frisia* was 'meer ideologie dan realiteit'.

Kerk en staat

Wiebe Bergsma typeerde de gereformeerde kerk, ondanks het feit dat Friesland een provincie met een gereformeerd gelaat was, als een 'embattled minority'. Friesland was zijns inziens weliswaar een gereformeerde staat, maar allesbehalve een gereformeerde maatschappij. De officiële kerk werd immers bedreigd door de overheid, door katholieken, dopersen en neutralisten. In 1622 werden predikanten die de Dordtse kerkorde ter sprake brachten zelfs gebrandmerkt als 'perturbateurs van de vrede'. De meeste kerkelijke geschriften getuigen - een enkele uitzondering (1627, 1672) daargelaten - dan ook van een weinig kritische, byzantinistische houding jegens de overheid. Yme Kuiper schetste aansluitend het proces van elitevorming onder de Friese adel zelf. Deze had onder de Habsburgers een flinke stap terug moeten doen, maar heroverde na 1580 glansrijk zijn plek in het Friese politieke bedrijf. De feiten (van acht naar achttien Friese adellijke grietmannen tussen 1574 en 1647) en de uitingen van kunst en cultuur (statieportretten waarop edelen, die qua uitmonstering nauwelijks van de stadhouder waren te onderscheiden) onderstreepten dat proces.

Geld en vrijheid

Tenslotte de bijdrage van Hotso Span-

De commissie voor 's Lands-historieschrijver Pier Winsemius, uit 1616: 'Tot bevordering van 's Lands eere ende reputatie (...) tot meeste eere ende dienst van het Landt' (uit: E.M. van Burmania, Analecta..., Leeuwarden 1750)

ninga. Hij gaf ons een helder beeld van een tot op heden vrijwel onbeschreven periode: 1620-1640 onder de titel 'Geld en vrijheid'. In deze tijd was sprake een uitkristalliseren van het politieke stelsel zoals dit tot 1795 standhield en daarmee was eigenlijk de inhoudelijke afronding van het congres gegeven. Spanninga schetste de oplopende schuld van Friesland - van anderhalve ton in 1620 naar 6,5 miljoen in 1635 - aan de Generaliteit. Tussen beide data lagen minstens tien vruchteloze bezendingen vanuit Den Haag om Friesland tot betaling te bewegen. 'Haagse heren', onder wie met uiteenlopende excuses ('rude people' e.a.) graag onder dergelijke missies uit trachten te komen. Binnen het gewest kon een reglementair gekortwiekte stadhouder weinig uitrichten tegen onstabiele plattelandskwartieren en weigerachtige steden. Steden ook, die recalcitranter werden na de invoering van een nieuw - voor hen ongunstiger - belastingstelsel (sinds 1637 bekend als de zogeheten Vijf Speciën). Toen een combinatie van ontvreden edelen en burgers enkele steden (Harlingen en Sneek voorop) de vrije hand gaven in hun magistraatsbestelling was de maat vol en

grepen de Staten-Generaal met harde hand in. De magistraatsbestelling van de steden kwam aan de stadhouder, nieuwe voornamelijk consumptieve belastingen werden ingevoerd en de kloosterlanden verkocht. Stemrecht voor staat en predikant werd in 1640 vastgelegd.

Eigenzinnig

Wie de tweeënhalve dag die het congres duurde heeft gevolgd, kan niet anders concluderen dan dat het historisch onderzoek in en over Friesland bloeit. Dat geldt temeer als we bedenken dat het congres slechts twee eeuwen Friese geschiedenis als onderwerp had en voor en nadien ook het nodige onderzoek plaatsvindt. In het aansluitend gepresenteerde handboek *Geschiedenis van Friesland/Skiednis fan Fryslân 1750-1995* kan men daarmee kennismaken. En nog iets, de tegenstanders van 'Fryslân 500' hoeven allerminst te wanhopigen. Uit de lezingen kwam duidelijk naar voren dat Friesland onder en met vreemde heren, zo mogelijk nog eigenzinniger opereerde dan in de tijd van de Friese Vrijheid, men bleef gewoon zichzelf, toen, ten tijde van de Republiek en thans, houden zo!